

Levočské vrchy – naša „terra incognita“

Benjamín Jarčuška

Prevažná časť Levočských vrchov, ktoré ležia v severovýchodnej časti Slovenska, bola do konca minulého roka pod správou Vojenského výcvikového priestoru Javorina. Z tohto dôvodu bol vstup na toto územie verejnosti prísne zakázaný. Vďaka tejto skutočnosti možno toto pohorie právom označiť prívlastkom „najmenej navštevované“. Na rozlohe viac ako 700 km² tu nájdeme len tri značkované turistické chodníky vyznačené v jeho južnej, okrajovej časti. Prítomnosť verejnosti tu už nie je zakázaná či inak obmedzená, a tak sa tu môžu turisti, botanici či jaskyniari voľne pohybovať a objavovať krásy a tajomstvá tohto doteraz málo objaveného kúta Slovenska.

Nad dolinou Torysy

Levočskými vrchmi neprechádza len rozvodie Čierneho a Baltského mora, ale aj historická hranica medzi Spišom a Šarišom. Geomorfologicky sa toto flyšové pohorie delí na tri časti: Levočskú vy-

sočinu rozkladajúcu sa v centrálnej časti, Levočskú vrchovinu vrúbiacu západnú časť a Levočské planiny ohraničujúce ho od juhu. Najvyšší vrch Čierna hora dosahuje nadmorskú výšku 1 289 m,

Pohľad na Vysoké Tatry ponad Levočské planiny

hranicu 1 200 m presahuje ďalších jedenásť vrcholov. Prevažná časť pohoria je zalesnená, jeho východným okrajom vedie hranica prirodzeného výskytu smrekovca a smreka na Slovensku. Z hľadiska drevinového zloženia lesov je najzachovanejšou časťou údolie Torysy, rieky prameniacej pod hrebeňom medzi Škapovou (1 232 m) a Javorinou (1 224 m). Zaujímavý je etymologický pôvod jej súčasného mena. Jedna z verzií hovorí o pôvodnom predslovanskom – keltskom názve Thor iza, čo v preklade znamená Horská voda. Dominujúcimi drevinami v tejto časti pohoria sú buk, smrekovec, jedľa a smrek, častými sú jelša sivá, javor horský a mliečny, borovica lesná, jaseň a brest horský. V spišskej časti naopak dominujú najmä sekundárne, t. j. nepôvodné, zväčša rovnorodé smrečiny. Charakter drevinového zloženia lesov sa v tejto časti pohoria v súčasnosti, žiaľ, odzrkadľuje v gradácii podkôrneho hmyzu nasledovanej intenzívnou ťažbou napadnutých stromov a vznikom ťažko zalesniteľných holín obrovských rozmerov.

Zo zoologického hľadiska sú Levočské vrchy domovom všetkých našich veľkých šeliem, vydry, orla skalného i krikľavého, včelára lesného, sovy dlhochvostej, kivička vrabčieho, bociana čierneho, ďatľa čierneho, trojprstého i bielochrbtého, tetra hlucháňa a hoľniaka, chrapkáča, strakoša sivého a iných behajúcich, plaziacich sa či lietajúcich skvostov našej prírody. Pre hlucháňa a hoľniaka predstavujú Levočské vrchy východnú hranicu ich rozšírenia na Slovensku. Milovníkov rastlín tu iste poteší pohľad či privoňanie napríklad k ľalii zlatohlavej či cibulikonosnej, mečíku škridlicovolistému, plamienku alpínskemu, klinčeku pyšnému, iskerníku platanolistému, vstavaču mužskému, vstavačovu Fuchsovmu, šafranu spišskému, chlpaníku oranžovému či žltohlavu európskemu.

Aj keď horstvo ležiace medzi Levočou, Kežmarkom a Starou Ľubovňou nemôže na prvý pohľad konkuro-

vať majestátosti štítov susedných Tatier, malebnosti Prielomu Dunajca či divokosti roklín Slovenského raja, vnímavému návštevníkovi, túžiacemu po ozajstnom tichu nepoznačenom ani vzdialeným „šumom“ dedín či miest, samote a pohybe po nepoznaných chodníkoch a cestách (zatiaľ) bez značiek spoliehajúcu sa len na vlastné orientačné schopnosti a tešiacemu sa z osobného objavovania a odhaľovania bielych miest na mape krásnych a zaujímavých zákutí Slovenska, má čo ponúknuť.

Skryté zákutia Levočských vrchov 39

Jeseň v Levočských vrchoch

Krajinársky zaujímavým priestorom je napríklad oblasť Levočských planín medzi Uložou a Brutovcami charakteristická množstvom lúk buď riedko porastených mohutnými exemplármi smrekovca, obrúbených jeho líniami či lesíkmi. Nádherne sa vynímajú najmä počas neskorého babieho leta, so žltým ihličím a s panorámou Vysokých Tatier v pozadí...

Levočské vrchy boli v minulosti typické množstvom kosných lúk popletaných do hustého kožucha lesov. Po zoštátnení bola časť z nich zalesnená, časť z nich samovoľne zarastla alebo zarastá, najmä lieskou a smrekovcom. V súčasnosti sa obhospodarujú už len tie najdostupnejšie, čím sa postupne vytráca charakteristický, osobitný krajinný ráz pohoria a zanikajú lokality s výskytom mnohých vzácnych rastlín a živočíchov. Väčšia vzdialenosť medzi dedinami a horskými lúkami podmienila vznik množstva zrubových senníkov, konštrukčne podobných tým, ktoré možno nájsť napríklad v okolí Vlkolínca. Gazdovia z nich zväzali seno v zime, keď už nebolo na poli toľko roboty a mali záruku, že ich po ceste neprichytí dážď. V najväčšej hustote ich bolo možné nájsť v juhovýchodnej časti územia. Veľkú časť z nich však zničili Nemci koncom vojny, časť rozobrali majitelia, časť už podľahla zubu času, avšak ešte stále možno nájsť tieto pamätníky spôsobu života našich predkov na lúkach či ukryté v lieštinách Levočských vrchov, napríklad na Lazírke nad Tichým Potokom.

Že sú Levočské vrchy najmenej známym kútom Slovenska nielen z pohľadu bežného turistu, nesvedčia v posledných rokoch iba nálezy druhov drevín, o ktorých tunajšom výskyte sa doteraz nevedelo (napr. brest väzový, hrab, jelša lepkavá, najvýhodnejšia prirodzená populácia kosodreviny u nás), ale aj objavy dvoch najdlhších pseudokrasových jaskýň na Sloven-

sku – jaskyne pod Spišskou pri Brutovciach a Židovej jaskyne pri Tichom Potoku s dĺžkami presahujúcimi (v súčasnosti) 620 a 500 m.

A tak neváhajte obuť si vibramky či nasadiť bežky alebo skontrolovať bicykel, zbaliť mapu, spací vak, stan a proviant a vydať sa za objavovaním krás tohto donedávna zakázaného kúta... ▸

foto: Benjamín Jarčuška

Polia na úpäti Levočských vrchov

Konečne sme sa dočkali

Ernest Rusnák

Na Slovensku asi niet človeka, ktorý by sa mohol pochváliť tým, že v období rokov 1953 až 1990 ako turista navštívil centrálnu časť Levočských vrchov. Hlavnou a jedinou príčinou bolo zriadenie Vojenského výcvikového priestoru Javorina, ktorý tu vznikol 1. januára 1953. S rozlohou 31 640 ha bol najväčším výcvikovým priestorom v Československu. Vďaka nemu sa Levočské vrchy po roku 1953 stali pre bežného návštevníka neprístupné. Kto chcel do vojenského obvodu vojsť, musel mať od armády osobitné povolenie a to sa na turistické účely vôbec nevydávalo.

Najhoršie zo všetkých dopadli obyvatelia štyroch obcí, ktorí boli násilne vysťahovaní. Šlo o Ruskinovce, Dvorce, Blažov a Lubicke Kúpele. Po roku 1990 nastal aj tu obrat k lepšiemu. Bývalí vlastníci a obyvatelia si postupne začali uplatňovať reštitučné nároky na pozemky a prípadné objekty. Zmiernili sa aj kritériá na vydávanie povolení na vstup do výcvikového priestoru, a tak sa po roku 1990 mohli so súhlasom armády aj tu organizovať turistické akcie. Nakoniec prišlo rozumné rozhodnutie o zrušení vojenského obvodu. Po niekoľkoročných treniciach sa všetci konečne dočkali. Vláda Slovenskej republiky vojenský obvod Javorina zrušila k 31. decembru 2010. To znamená, že od 1. januára 2011 je umožnený bez akýchkoľvek problémov vstup na celé územie Levočských vrchov.

Chaty a turistické chodníky

Do roku 1952 mala turistika aj v Levočských vrchoch pevné miesto. Ako to tu vyzeralo voľakedy? Už koncom 19. storočia, presne 17. júna 1886, bola na západnom svahu Krížového vrchu vybudovaná prvá chata nazývaná Corneliusova chata. V staršej nemeckej a maďarskej literatúre sa toto miesto nazývalo Gehol. Okrem ubytovania turistom poskytovala aj stravovanie a občerstvenie. História chaty ukončila prvá svetová vojna. Po nej

objekt krátky čas slúžil ako obečná horiareň Ruskinoviec. V roku 1928 už opustený objekt kúpil Gustáv Reichelt, rodák z Ramerstadtu. Chatu zrenovoval, avšak pre nedostatok hostí sa živil aj ručným brúsením skla. Z tohto obdobia sa až dodnes zachoval názov Sklenár. Osudy tejto stavby pripomína už len informačná tabuľa osadená pri pozostatkoch kamenných múrov.

Zvyšky Corneliusovej chaty na hlavnom hrebeni Levočských vrchov

Druhá v poradí bola turistická chata Pod Javorinou. Vybudoval ju levočský odbor KČST v roku 1932. O dva roky neskôr chatu rozšírili. Mala tri miestnosti a 22 lôžok. Nocľah pre členov KČST stál 3 Kč, pre nečlenov 4 Kč, pre dorast 1,50 Kč. V zime bol príplatok jednu korunu. Celodenná strava stála 20 Kč. Chata bola celoročne otvorená. O tom, že o turistiku tu bol záujem, svedčí aj skutočnosť, že v roku 1947 v blízkosti starej chaty levočský odbor KSTL vybudoval novú chatu s kapacitou 40 lôžok a 40 prísteliek. Obe chaty neskôr stavebne prepojili. V tom istom roku za nimi postavili lyžiarsky skokanský mostík, na ktorom lyžiari